

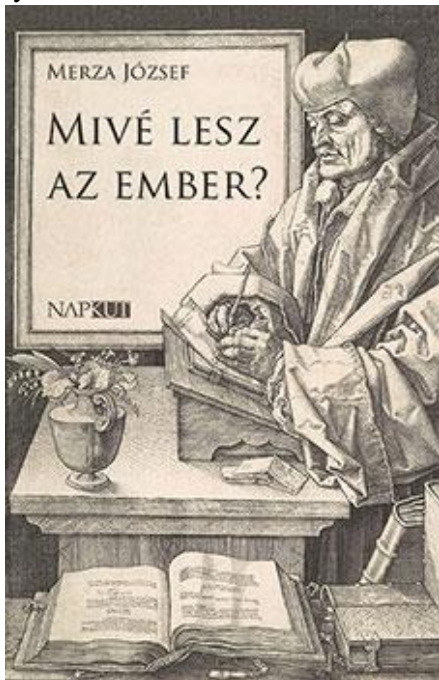
KÖNYVAJÁNLÓ

KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN

MERZA JÓZSEF: MIVÉ LESZ AZ EMBER?

Merza József (1932) matematikus, könyvtáros, tanár, tankönyvíró, szakfordító.

A felsorolás megtévesztő is lehet, mert elrejt a hűmán értelmiségit, az irodalmárt – hiszen a műfajnak nemes (bár túl szerény, ezért csak kevesek által ismert) művelője maga is. Közel fél évszázada ír és publikál esszéket, tanulmányokat, verseket; jelen kötetbe összegyűjtött munkái is megjelentek már mind különféle folyóiratokban.

A kezdetek kezdete óta (1950-es évek vége) tagja a Bokor katolikus bázisközösségnek, annak a lelkiségi csoportosulásnak, mely az elmúlt rendszerben a hitélet megújításának reményében szakított a világi hatalomnak aláhajló hivatalos egyházi vezetéssel, és vállalva zaklatást,

meghurcoltatást, évtizedeken át kitartott a szabad Jézus-követés eszméje és gyakorlata mellett.

Merza József igazi civil, olyan társadalmilag elkötelezett ember, aki kezdeményezője volt Magyarországon a halálbüntetés, majd az általános hadkötelezettség eltörlésének. Számára fontosnak érzett ügyek szószólójaként megjelent a közéletben, és bár rengeteg lehetősége nyílt – mindenféle irányból érkező csábítások –, hogy politikai pályára lépjen, ezeket következetesen elhárította. A jobbítás szándéka és a közösségi felelősségvállalás vezette, az egyéni előmenetel fentiekre történő „ráépítését”, azon túl, hogy ilyen ambíció soha nem is fűtötte, az ügyek tiszta képviselőjét lerontó tényezőként értékelte.

M. J., mint esszéíró, az emberi lét legalapvetőbb kérdéseiről elmélkedik – mi végre vagyunk itt, honnan jöttünk, hová tartunk? Meddig terjed a felelősségünk? Írásainak erejét a hitelességük adja – nem „gondolatok szülte gondolatokat”, hanem a cselekvő ember beszámolóit rója papírra. Megfigyelésekből, élettapasztalatból leszűrt tanulságokat fogalmaz meg, a tanulságok utat mutatnak, újabb cselekvésekre ösztönzik, melyek következménye ismét csak vizsgálándó – és így tovább, megvalósítva szellem és életgyakorlat ritka emberi egységét.

Igazi esszék születnek ebből a hozzáállásból, hiszen az esszé műfajának legfontosabb kritériuma, hogy a leírt gondolatok mögött az olvasó észrevehesse az embert. Nem fiktív, és lehetőleg nem is idealizált személyt, hanem sorsával küszködő, önfeltárást is vállaló hús-vér valakit. Mindenkit megnyugtatnék azonban: nem önmarcangoló és gondokba alámerülő írásokkal fog találkozni a lapokon, hanem az élet szépségei iránt nyitott, sokszor lírai, máskor szimbolikus vagy humoros életképekkel, csattanós, axiomatikus mondatokkal, higgadt és latolgató áttekintésekkel, láttató diagnózisokkal.

KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN

A KÉRDEZŐ HELYZETE... GONDOLATOK M. J.-RŐL

Az ember idővel ráébred, hogy a kérdések lényegesebbek, mint a válaszok. A kérdés mindig a válasz felé mutat, de amíg az utóbbi többnyire - legfényesebb karrierlehetőségével is számolva - igazsággá szentesülésre, elmerülésre és hiteltelenedésre kárhoztatott, az előbbi, jó esetben, megőrizheti szavatosságát. Idővel ráébredünk, hogy nem olyan könnyű kérdezni, és felfigyelhetünk a kérdés és kérdésfeltevő helyzetének az összefüggésére is. A válaszok keresése soha nem pusztán elméleti igényből fakad - talán még a matematikában sem! -, hanem mélyebb, lelki indítatásból. Érintettségből, sorsszerűségből, „félelemből és reszketésből”, mondjuk ki: „a létbe vetettség” transzcendenciájából. Megélt élethelyzetben, úton baktatáskor - ilyen-olyan hátizsák súlyával a fűjtatonkon - az elhangzó kérdés akusztikája is átszíneződik, és aki hallja, ezt érzi is.

Igen, az emberi hitelességről van szó.

A Matematikai Kutatóintézetben, a Reáltanoda utcában, az emeleti lépcsőforduló melletti kisasztalnál ülve néhány hónappal ezelőtt elmeséltem neki, hogy szerkesztem már a kötetét, és ennek kapcsán szeretnék pár mondatot írni róla.

Légy szíves, ne bálványozzál - fordult felém Jóska.

Jó. Még csak a nevedet sem fogom leírni. Csak a monogramot...

Arra sincs semmi szükség - így J.

Érzem a kérés terhét, mégsem tudok megfelelni neki. A semmibe lebegnek a gondolatok, tét nélkülivé válnak a közvetített tapasztalatok, ha nem láthatjuk az embert, aki mögöttük áll. Nem pletykarovat kíváncsiságról, magánéleti adalékok kitergetéséről, de nem is magasztaló mondatok harsogásáról van szó. Ez összhangzattani - tehát megint csak zenei - kérdés; nem elég, ha valaki egymaga beszél önmagáról a vélelmezett legnagyobb őszinteséggel (ne felejtjük el idefűzni: M. J. gondoskodik, talán túlzott alaposággal is, emberi esendőségének érzékeltetéséről), mert kell a hang, amely polifonná teszi a megszólalást. Elbeszélni, eldalolni olyan tényeket, amelyekről a szólista hallgat.

M. J.-ről életrajzi szócikk olvasható a Wikipédián, a szöveg matematikusként tárgyalja őt, és igencsak a lábujgyetes részéig kell alámerülni, ha valaki a számok világán túli egyéb vonatkozásokra is kíváncsi. Az 1970-es években lelkiismereti okból megtagadta a katonai szolgálatot - gondolkodtam rajta, hogy ideírjam, „a kádári rendszer konszolidációjának legsikeresebb, éppen ezért működésének legmagabiztosabb éveiben”, de közben rájöttem, ennek nincs külön nyomatéka; katonai szolgálatot megtagadni, ameddig csak az emberi emlékezet visszanyúlhat, mindig főbenjáró és hatalmilag keményen megtorlandó lépésnek számított -, és a példaadásban oly messzire ment (ne integessél, Jóska, úgysem hagyom abba.), hogy az elkövetkezendő évtizedekre „intézménnyé” vált, támaszává minden útkeresőnek, békességre törekvőnek.

Bárki előtt nyitva állt az ajtaja, nyitott szívvel és igaz odafigyeléssel tudott erőt és hitet csepegtetni, nyugalmat, az „igen, így is lehet csinálni” magabiztosságát, miközben humorral - a merzás humor! külön fejezetet érdemelne! - és a felmerülő kétségek és eshetőségek arányos taglalásával a normalitás hangulatát csempészte vissza a bilincses- vezetőszáras, abszurd viszonyok közé. Képes volt oldani azt a pszichotikus feszültséget, lidércnyomást, amely az elmúlt rendszerben és a rendszerváltozás utáni, de még hadkötelezettséggel (és mindenféle egyéb: hazugságokkal, értékvesztéssel, áldemokráciával, köpönyegforgatással stb.) terhelt világban sokunkat jó ideig kínozott.

Esetemben is.

Hamvas Béla szerint emberi pályafutásunk egyetlen komoly kihívást tartogat számunkra: megélt életünket összhangba hozni a gondolatainkkal. Hamvas ezt realizációnak hívja, s szerinte aki nem realizálja, érvényesíti a gondolatait az életében, az hazug disznó; becsapja önmagát, becsapja a világot, és végső soron létrontást követ el.

Ha csak nagy általánosságban, a személytelenség kényelmes mezsgyéjén maradván nézelődünk, akkor is jól látható, hogy minő ideákat cizelláltunk lelki szemeink elé művészetben és filozófiában, és milyen etikájú ösvényeken tapodunk közben évszázadok, évezredek óta.

M. J. számára a legmeggrázóbb élmény, amely meghatározza kérdezői helyzetét, töprengéseit és lelkiismeretes ember lévén hétköznapi cselekvéseit is: Kétezer évvel ezelőtt járt itt valaki, átadta tanításait, a gondolatok döbbenetes erővel hatottak, aztán intézményesültek, kanonizálódtak, mára pedig a hitgyakorlat (szószékről hirdett, illetve hívek által kívánatosnak tartott gyakorlat) többnyire csak a tanítás fájdalmas paródiájának érezhető. Vagy az annulálás sokkal korábbi? Akárhogy is: M. J. ezt nem társadalompszichológiai válságjelenségnek, még kevésbé démonikus erők aknamunkájának fogja fel, ami miatt égre lendülő karral zokognunk kellene, hanem egyszerűen csak ténynek, amelytől függetlenül a tanítást még - a maga számára - követhető medernek tekintheti. És nemcsak tekinti, hanem folytatja is benne az életét, csörgedezve, kövekhez csapódva, gátakat megkerülve, buckákon áthullámoztatva - a lehető legkevesebb habot vetve.

Szerencsénk van veled, Jóska, nagy szerencsénk. Más korokban, kedvezőtlenebb körülmények között az ilyesféle tanokat hirdetőket már réges-rég megpörkölték, felnégyelték, föld alá passzírozták, Te azonban élsz, futnak az áramkörök a koponyádban, és mivel életutad olyan szakaszába jutottál, amikor távlatokat nyerve lehet már elmélkedni, és olyan életstratégiából, amelyet nem szokás lábon kihordani, hiánypótló összegzéseket adhatsz. A vének tanácsában ülő bölcs öreg indiánok lehetnek ilyenek, akik a legvérforralóbb helyzetekben is tudtak szelídebb, életszentséget jobban tisztelő javaslatot előhúzni a tarsolyukból, majd megtámogatni azt hajdan volt időkből vett példázatokkal (nem rajtuk múlt - hacsak nem a békességükön és naivitásukon -, hogy a történelem talán legnagyobb holokausztjának áldozatává váltak).

Az ágvég, napszaktól függően, Napra vagy Holdra mutat, no de mit tudhat a gallyról, aki nem látja a törzset, és mit tudhat a fáról, akinek nincs fogalma a gyökérről? Sétáljunk sokat, nézelődjünk - javasolod -, és előítéleteinket sutba dobva igyekezzünk mindenben az önmagán túlmutatót, a múlthatatlanul csodálatosat, a nagy egészhez kapcsolódót felfedezni.

Köszönjük a kérdéseket, Jóska, és köszönjük a szemléletet; arányításokat, ahogy szelíden odafordítod tekintetünket az örök emberi vizsgálni valókra, és nyitogatod szívünket az örök és egyetlen valóságra - a szeretetre.

Merza József válogatott írásainak kötetét Mivé lesz az ember? címmel a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó jelentette meg.